

העשרה¹

היישוב היהודי בארץ ישראל בשנים 1881 - 1914: מחלוקות, מתחים ומאבקים פנימיים ביישוב היהודי

תהליך גידול והתפתחות שעבר על הישוב היהודי בשנים 1881 – 1914 היה מלווה במחלוקות, מתחים ומאבקים פנימיים שהתקיימו בין קבוצות יהודיות שונות. פרק זה יעסוק בקשיים פנימיים אלה.



שימו לב!

בטרם נפנה לפירוט המחלוקות והמתחים שהתקיימו ביישוב היהודי בארץ ישראל ראוי להדגיש כי למרות קיומם של מתחים אלה שררה ביישוב מידה רבה של תחושת אחדות שבאה לידי ביטוי בשיתוף פעולה בתחומים שונים. עובדה זו באה לידי ביטוי בתחומים רבים ובהם:

- 👉 גורמים אשכנזים ביישוב הישן, כמו גם גורמים חילוניים ביישוב החדש, נרתמו לסייע לקשייהם הייחודיים של עולי תימן.
- 👉 העיר תל אביב נוסדה תוך שיתוף פעולה בין יהודים שהיו יוצאי ארצות שונות.
- 👉 גורמים ציוניים וגורמים לא ציוניים, דוגמת כ"ח וחברת עזרה, הוסיפו לשתף פעולה במפעל הקמת מוסדות החינוך המודרניים בארץ ישראל.

1. מתיחות פנימית ביישוב הישן: אשכנזים וספרדים

המושג *יישוב ישן* מתייחס ליישוב היהודי שהתקיים בארץ לפני בוא העליות הראשונות. פרנסתם של רבים ביישוב הישן הייתה מבוססת על *כספי החלוקה*, שהם כספי תרומות שהועברו על ידי קהילות בגולה. היהודים ביישוב הישן היו בעלי תפיסת עולם טרום מודרנית, כלומר- מסורתית-דתית, ובדרך כלל שאפו לשמר את המצב הקיים. בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 הצטרפו ליישוב הישן אלפי עולים חדשים, בעיקר מארצות מזרח אירופה ומארצות האסלאם, שהיו שותפים לתפיסת העולם המסורתית-דתית שאפיינה אותו.

1 (א) אשכנזים וספרדים

היישוב הישן היה מפוצל על פי חלוקה שבסיסה נקבע על פי ארץ המוצא. הפיצול העיקרי שרר בין *אשכנזים*, שהגיעו לארץ בעיקר מארצות מזרח אירופה, לבין *ספרדים*, שהיו בעיקרם מצאצאי היהודים שגורשו מספרד ויהודים שעלו מהבלקן ומארצות האסלאם. בין שתי הקבוצות הייתה מתיחות רבה: **שתי הקבוצות התפללו בנפרד, על פי נוסחי תפילה שונים, ובדרך כלל לא קיימו ביניהן קשרי נישואין.** ניתוק זה ביטא גם תחושת עליונות שחלק מחברי הקבוצות חשו כלפי יתר הקבוצות. **הפיצול הפנימי היה מלווה בפיצול פנימי גם בתוך כל אחת מקבוצות אלה:**

👉 **הפיצול הפנימי בקהילה האשכנזית:** האשכנזים היו מפוצלים בין *חסידים למתנגדים*, והחסידים היו מפוצלים בין קבוצות חסידיות שונות. כל אחת מקבוצות אלה העבירה את כספי החלוקה לאנשיה בנפרד באמצעות ארגונים שזכו לכינוי *כוללים*².

¹ פרק זה הוא פרק העשרה לספר "הלאומיות המודרנית וראשית הציונות" (יגאל משעול; היי סקול).

הפיצול הפנימי בקהילה הספרדית: הספרדים היו מפוצלים בין קבוצות שונות על פי ארצות מוצאן, ובהן צאצאי מגורשי ספרד, מערביים (יוצאי צפון-מערב אפריקה), בוכרים, פרסים ותימנים. בתוך הקהילה הספרדית נהנו צאצאי יוצאי ספרד מהשפעה פוליטית רבה יותר, היות שמתוכם נבחר הראשון לציין, שהיה הרב הראשי שייצג את היהודים בפני השלטונות, ומיתרונות כלכליים שנבעו מהעובדה שקבוצה זו הייתה אחראית על רוב כספי החלוקה שחולקו בקהילה הספרדית³. עם הזמן פעלו עדות שונות בקהילה הספרדית, כמו המערביים (יוצאי צפון אפריקה) והתימנים, להקמת כוללים⁴ נפרדים. יש לציין כי שיעור הכספים שחולקו על ידי כולל הקהילה הספרדית היה קטן משיעור הכספים שחולקו על ידי כוללי הקהילות האשכנזיות. בשל כך כלכלתם של רוב בני הקהילה הספרדית לא הייתה מבוססת על כספי החלוקה ורבים מהם התפרנסו למחייתם מעבודה. לעומת זאת, רבים בקהילה האשכנזית לא עבדו למחייתם, אלא הקדישו את זמנם ללימוד תורה ופרנסתם נשענה לחלוטין על כספי החלוקה.

1 (ב) יוצאי ארצות האסלאם ביישוב הישן- הדוגמה של עולי תימן

בראשית שנות השמונים של המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 הגיעו לארץ אלפי עולים מתימן. רבים מעולים אלה הצטרפו ליישוב הישן והיו שותפים לתפיסת עולמו המסורתית-דתית. מכיוון שהתימנים הוציאו את רוב כספם למימון הוצאות הנסיעה לארץ ישראל הם סבלו ממחסור עם הגעתם לארץ. היישוב הישן, שהיה מפוצל בין קהילות ועדות שונות ואשר פרנסתם של רבים בו הסתמכה על כספי החלוקה, התקשה לסייע לעולים התימנים. בשל כך רק חלק קטן מכספי החלוקה הועבר אל היהודים שעלו מתימן ורבים מהם סבלו מעוני. כתוצאה מכל זאת הפכו העולים התימנים לגורם החלש ביישוב הישן. הם התפרנסו למחייתם בצמצום מעבודות קשות, כמו סבלות, וסבלו מעוני.

עם זאת גורמים ביישוב הישן, ובהם הקהילה הספרדית וישראל דב פרומקין (שהיה עורך עיתון החבצלת) פעלו כדי להקל את מצבם של עולי תימן וסייעו להם בתרומות ובהקמת שכונות מיוחדות עבורם בירושלים וביפו. הודות לכך, לקראת סוף המאה ה-19, הצליחו רבים מעולי תימן, שעלו לארץ בראשית שנות ה-80 של המאה ה-19, לשפר את מצבם הכלכלי.

2. המחלוקת שבין היישוב הישן ליישוב החדש

המושג יישוב חדש מתייחס לאוכלוסיית היישובים שהוקמו על ידי היהודים שעלו לארץ בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20. יישוב זה היה שונה בתפיסת עולמו מתפיסת העולם הטרומי מודרנית שאפיינה את היישוב הישן. אנשי היישוב החדש היו בעלי תפיסת עולם לאומית-מודרנית ושאפו לשנות את הבסיס הכלכלי של היישוב היהודי בארץ. הם התנגדו להתבססות הכלכלית של היישוב הישן על כספי החלוקה ושאפו להתפרנס בכוחות עצמם על ידי עיסוק בחקלאות, בתעשייה ובמסחר. חלק מאנשי היישוב החדש פנו להתיישב בערי היישוב הישן וחלק מהם פנו להתיישב ביישובים חקלאיים וביישובים שהיו בעלי אופי עירוני.

בין אנשי היישוב הישן לאנשי היישוב החדש שרר מתח אשר נבע משני גורמים עיקריים:

הבדלים שנבעו מהיחס לדת: חלק מאנשי היישוב החדש, בעיקר בקרב בני הדור השני של העלייה הראשונה ובקרב עולי העלייה השנייה, היו בעלי תפיסת עולם חילונית. עולים אלה לא הקפידו על קיום

² מקור הכינוי כולל נובע מהרישום בפנקס הקהילה שכלל את שמות היהודים שהיו יוצאי ארץ מסוימת. למשל: כולל אונגרין היה המוסד הארגוני שבפנקסיו נכללו שמותיהם של כלל היהודים יוצאי הונגריה שחיו ביישוב הישן.

³ הכנסות הקהילה הספרדית מכספי החלוקה היו נמוכות מאלה של הקהילה האשכנזית.

⁴ מקור הכינוי כולל נובע מהרישום בפנקס הקהילה שכלל את שמות היהודים שהיו יוצאי ארץ מסוימת. למשל: כולל אונגרין היה המוסד הארגוני שבפנקסיו נכללו שמותיהם של כלל היהודים יוצאי הונגריה שחיו ביישוב הישן.

מצוות הדת ולעיתים אף ראו במסורת הדתית כגורם שלילי המפריע לקידום המטרות הציוניות. אנשי היישוב הישן, ששאפו לשמר את ערכי המסורת הדתית, ראו מגמה זו בדאגה והתנגדו לה.

ה**בדלים שנבעו מהיחס לכספי החלוקה**: היישוב החדש שאף לפתח כלכלה עצמאית אשר לא תתבסס על כספי החלוקה. היישוב הישן, לעומת זאת, רצה לשמר את הדפוס הכלכלי הקודם וחשש שהפעילות הכלכלית של היישוב החדש תגרום להפחתה בתרומות, שהועברו על ידי הקהילות היהודיות בגולה, ותפגע בפרנסתם של רבים מאנשי היישוב הישן, שהתבססה על כספי החלוקה.

מחלוקות ומתחים אלה עוררו התנגדות בקרב רבים מאנשי היישוב הישן, בעיקר בקרב הקהילה האשכנזית, לכל הערכים שיוצגו על ידי היישוב החדש, ובכלל זה גם לתפיסת העולם הלאומית. מנגד, נטו רבים מאנשי היישוב החדש לראות ביישוב הישן גורם המעכב את ההתפתחות הלאומית של היישוב היהודי בארץ ישראל.

מפעם לפעם הביאה מתיחות זו להתפרצות מחלוקות סביב נושאים שונים שעמדו על הפרק, כמו פולמוס השמיטה שפרץ בשנת 1888. מחלוקות אלה קיבלו ביטוי בפרסום מאמרים בעיתונות הארצישראלית, ולעיתים קרובות אף השפיעו על היחסים שבין תומכי התנועה הציונית למתנגדיה האורתודוקסים⁵.



העשרה נוספת פולמוס השמיטה

על פי ההלכה יש להפסיק את העבודה החקלאית על אדמות ארץ ישראל הנמצאות בבעלות יהודית בכל שנה שביעית. מצווה זו נקראת מצוות שמיטה. שנת תרמ"ט (1889) הייתה, על פי ההלכה, שנת שמיטה. המושבות הראשונות, שקמו בארץ ישראל בראשית שנות ה-80 של המאה ה-19, סבלו ממצב כלכלי קשה. קיום מצוות השמיטה איים על המשך קיומן של מושבות אלה. כדי לחזק את המושבות פסקו כמה רבנים מרכזיים באירופה, ובהם הרב שמואל מוהליבר, כי ניתן למכור את האדמות באופן זמני, למי שאינם יהודיים ובאופן זה להמשיך את העבודה בהם גם בשנת השמיטה.

פסיקה זו הביאה בשנת 1888 להתפרצות מחלוקת שזכתה לכינוי *פולמוס השמיטה*. קבוצת רבנים אשכנזים מירושלים מבני היישוב הישן התנגדו לפסיקה זו, ודרשו מהמושבות לקיים את שנת השמיטה כהלכה. התנגדותם של רבנים אלה נתמכה על ידי רבנים חשובים בחוץ לארץ ובהם הרב נפתלי צבי יהודה ברלין (הנצי"ב מוולוז'ין- מייסד ישיבת וולוז'ין). מצד שני הביעה קבוצת רבנים ספרדים, אף הם מבני היישוב הישן, ובהם הראשון לציון הרב רפאל מאיר פאנז'יל, תמיכה במתן היתר המכירה.

3. מאבקים ומתחים ביישוב החדש

3 (א) איכרי המושבות והפועלים

בקרב אנשי היישוב החדש שרר מתח בין איכרי מושבות העלייה הראשונה לבין פועלי העלייה השנייה. מתח זה נבע משני גורמים:

מאבק הפועלים לכיבוש העבודה והשמירה: איכרי המושבות העדיפו להעסיק בשדותיהם פועלים ערבים ולשכור את שירותיהם של שומרים ערבים⁶. העדפה זו נבעה בעיקרה משיקולים של כדאיות כלכלית. הפועלים הערבים היו צייתנים יותר מהפועלים היהודיים והכירו היטב את עבודת האדמה. הם

⁵ מחלוקות מעין אלה סייעו לגיבוש הרבנים האורתודוקסיים שהתנגדו לציונות.
⁶ איכרי המושבות סבלו מהתקפות שוד שהביאו לפגיעה ברכוש, בתוצרת החקלאית ולעיתים אף בנפש.



קיבלו שכר מועט והועסקו כשכירים זמניים על פי צרכי האיכרים. אנשי העלייה השנייה, שרבים מהם היו בעלי תפיסת עולם ציונית וסוציאליסטית, האמינו כי המפעל הציוני צריך לחולל מהפכה במבנה התעסוקתי של העם היהודי כך שיהודים יעבדו בכל תחומי התעסוקה. **עולי העלייה השנייה דרשו מהאיכרים להעסיק שומרים ופועלים יהודיים בלבד**, בטענה שהעסקת הערבים פוגעת בהתפתחות המפעל הלאומי הציוני.

☞ **הבדלים סוציולוגיים:** מושבות העלייה הראשונה הוקמו בדרך כלל על ידי יהודים דתיים אשר עלו לארץ כמשפחות. לעומת זאת, חלק מעולי העלייה השנייה היו חילונים צעירים, אשר עלו לארץ ללא משפחותיהם ואשר החזיקו בתפיסת עולם סוציאליסטית. **איכרי המושבות לא ראו הבדלים אלה בעין יפה וחששו שאורחות חייהם של עולי העלייה השנייה ישפיעו לרעה על החינוך הדתי, שאותו שאפו להנחיל לבני הדור השני של המושבות.**

המאבק שבין איכרי המושבות לבין אנשי העלייה השנייה הביא לשביתות מאורגנות של הפועלים ואף הביא להקמת יישובים נפרדים. מאבק זה זכה לסיקור רב בעיתונות התקופה. **יחד עם זאת, שני הצדדים במאבק היו מעוניינים בשיתוף פעולה ביניהם ולכן קיימו מפגשים שנועדו להגיע לפשרה.** הניסיונות להגיע לפשרה הביאו לכך שהאיכרים העסיקו פועלים יהודיים לצד פועלים ערבים. בתחום **כיבוש השמירה** הצליחו אנשי העלייה השנייה להגיע לתוצאות משמעותיות יותר: רבים מאיכרי המושבות העדיפו לשכור את שירותיהם של השומרים היהודים, לאחר שאלה הוכיחו את יעילותם.

3 (ב) גורמים ציוניים ולא ציוניים

לא כל היהודים שפעלו ביישוב החדש היו שותפים לחזון הציוני. חלקם פעל בשמם של אישים וארגונים אשר הסתייגו מהתנועה הציונית ובהם הברון רוטשילד, חברת כ"ח וחברת עזרה. תפיסת עולמם של גורמים אלה הייתה מנוגדת לתפיסה שייצגו המוסדות הציוניים והציבור הציוני ויצרה ביניהם מתיחות. **מתיחות זו הביאה מעת לעת למאבקים**, דוגמת המאבק על השימוש בלשון העברית בטכניון, שהוקם על ידי חברת עזרה, או מאבקם של איכרי המושבות בפקידי הברון.

עם זאת, מחלוקות אידיאולוגיות אלה לא מנעו מהגורמים השונים לשתף פעולה אלה עם אלה במפעלים משותפים.

3 (ג) יוצאי ארצות האסלאם ביישוב החדש- הדוגמה של עולי תימן

כפי שראינו קודם לכן, עולי תימן היו שותפים בדרך כלל לתפיסת עולמו של היישוב הישן ולכן בחרו רובם להשתייך אליו. יחד עם זאת, חלק קטן מעולי תימן שעלו בימי העלייה השנייה פנו לעבוד כשכירים במושבות. עולים אלה סבלו מקשיים רבים ובהם:

☞ **קשיים כלכליים:** כאמור, עולי תימן הוציאו את רוב כספם למימון הוצאות הנסיעה לארץ והגיעו לארץ ללא אמצעי קיום. השכר ששולם להם בתמורה לעבודתם כפועלים חקלאיים היה נמוך ולא הספיק להם למילוי צרכי המחיה הבסיסיים ביותר. רבים מהם שימשו כפועלים עונתיים שהועסקו באופן זמני. המשרד הארצישראלי שסייע להם לעלות, לא הצליח בתחילה למצוא עבורם מקומות ראויים למגורים. כתוצאה מכך סבלו עולי תימן מעוני ורבים מהם נאלצו לגור במבנים שלא התאימו למגורי אדם. **העוני, העבודה הקשה בשדות שלא היו מורגלים בה בארץ מוצאם, תנאי החיים הקשים והעבודה שעולי תימן לא היו רגילים להשתמש בשרותי הבריאות המודרניים, ואף לא יכולים היו לממן אותם בשל עוניים, חשפו את עולי תימן למחלות וגרמו למותם של רבים.**

ה**בדלים תרבותיים**: תפיסת עולמם הדתית-מסורתית של עולי תימן דמתה לתפיסה שאפיינה את היישוב הישן. הם היו שונים בתרבותם ובתפיסת עולמם מרבים מאנשי היישוב החדש ובשל כך חיו בנפרד והיו דחויים מבחינה חברתית ולעיתים אף סבלו יחס מזלזל ומשפיל. הבדלים משמעותיים במיוחד שררו בינם לבין עולי העלייה השנייה, אשר רבים מהם היו חילונים. כך למשל נמנעו עולי תימן מלאכול במטבחי הפועלים של אנשי העלייה השנייה, אשר לא הקפידו על כשרות במטבחייהם. אמנם רוב איכרי המושבות היו אף הם בעלי תפיסת עולם דתית, אולם השוני התרבותי שבין האיכרים הדתיים לבין העולים התימנים מנע אותם מלהתקרב אלה לאלה. כך למשל התפללו האיכרים והתימנים בבתי כנסת נפרדים, שבהם הונהגו ניגונים ונוסחי תפילה שונים.

במהלך השנים הצליחו יוצאי תימן, שפנו להתגורר ביישוב החדש, להתגבר על קשיי העלייה הראשוניים. בחלק מהמושבות הוקמו שכונות תימניות: נחליאל בחדרה, מחנה יהודה בפתח תקווה, שעריים ברחובות ושיבת ציון בראשון לציון. האדמות שעליהן הוקמו שכונות אלה, נמסרו לעולים על ידי המוסדות הציוניים. בקליטת העולים סייעו גם איכרים פרטיים ופעילים במפלגות הפועלים.



בקצרה – מה למדנו בפרק זה?

מתיחות פנימית ביישוב הישן: היישוב הישן היה מפוצל על פי חלוקה שבסיסה נקבע על פי ארץ המוצא. הפיצול העיקרי שרר בין אשכנזים לבין ספרדים. שתי הקבוצות התפללו בנפרד על פי נוסחי תפילה שונים, ובדרך כלל לא קיימו ביניהן קשרי נישואין.

המחלוקת שבין היישוב הישן לבין היישוב החדש: אנשי היישוב הישן ייצגו תפיסת עולם טרום מודרנית, בעוד אנשי היישוב החדש ייצגו תפיסת עולם מודרנית. הבדל זה עורר מחלוקות בסוגיות שונות ובהן היחס למסורת הדתית, למבנה הכלכלי הרצוי ולרעיון הציוני.

מאבקים ומתחים ביישוב החדש:

✓ איכרי המושבות והפועלים: בין שתי הקבוצות שרר מתח על רקע המאבק שניהלו הפועלים לכיבוש העבודה והשמירה. מאבק זה נבע גם מהבדלים סוציולוגיים בין שתי הקבוצות, שנבע מהבדלי גיל ומהבדלי גישה ביחס למסורת הדתית.

✓ גורמים ציוניים ולא ציוניים: חלק מהגורמים שפעלו ביישוב החדש לא היו התנגדו לפעילותה של התנועה הציונית. עובדה זו גרמה למתח פנימי בין גורמים אלה לרוב אנשי היישוב החדש, שהיו שותפים לחזון הציוני.

יוצאי ארצות האסלאם: יהודים שעלו מארצות האסלאם השתלבו הן ביישוב החדש והן ביישוב הישן. רבים מהם סבלו מחיי עוני ולעיתים אף מדחייה חברתית.

שיתוף הפעולה שבין חלקי השונים של היישוב היהודי: למרות קיומם של מתחים ביישוב היהודי, שררה בו מידה רבה של תחושת אחדות, שבאה לידי ביטוי בשיתוף פעולה בתחומים שונים.



קטעי מקור

קטע מספר 1 - דברים שנאמרו בישיבה שבה השתתפו נציגי איכרי המושבות ונציגי הפועלים (2.3.1914)⁷

"...מר מ. מאירוביץ' [נציג האיכרים]: אי אפשר לומר לאיש: תן עבודה לזה ששטנה בלבו עליך. ולזה גרמה העתונות של הפועלים. השפעתה היא רעה ומזיקה, תחת להועיל לִקְבוּשׁ העבודה, היא הביאה הפסד לעצם הרחבת גבולי [(גבולות)] העבודה..."

מר גלוסקין [נציג האיכרים]: שקר בפי זה האומר: כי האכר אינו נותן עבודה לעברי מפני שאינו חפץ לתת עבודה לאחיו העברי. להתנצל ע"ד [(על דבר)] זה מוצא אני לפחיתת [לפחיתות] כבוד. צריך לבקש בהשתדלות משתפת את האמצעי לעשות את הפועל היהודי למוכשר בהתחרות... צריך ששני הצדדים יבקשו בהסכמה הדדית דרכים ואמצעים לזה שהפועל הבא לארץ יעזר עד שילמד את אפני העבודה היטב, אז יהנה ממנו בעליו והוא לא יצטרך לסבל..."

מר וארשבסקי [נציג הפועלים]: אתם זקנתם בארץ ואנו הננו הצעירים זה מקרוב בארץ, מן הדין שאתם הזקנים תתחילו בהצעות מעשיות ולא אנחנו... אומרים לנו לברא פועל עברי לקונקורנץ פאהיג [לתחרות]. איך זה נלך להתחרות עם הפאלח [העובד הערבי]..."

משל חי המה התימנים: באו בלב מלא אחוה להאכרים ועכשיו היחס שלהם להאכרים הוא לא טוב. מפני שהאכר האשכנזי יצר בלבם יחס שלילי מפני שהאכר קרב אותם מפני שחשב אותם לקונקורנץ פאהיג [לתחרותיים], לעומדים במדרגת הפאלח.

יחס העתונים [של הפועלים] לאכרים הוא שלילי מפני שאין אנו חפצים שיבִרָא יישוב של אדונים ואנו העבדים... צריך להחליף את השטה, היינו: להעלות את השכר במדת ערך העבודה... נתחרה עם פועלים עברים טובים, עם אכרים עובדים בעצמם הם ובניהם ובנותיהם, אבל לא עם פלחים וכדומה..."

מר קצנלסון [נציג הפועלים]:... השקפתנו היא שהיישוב הנוכחי הוא אי מוסרי מצד שזה – שהוא נבנה על יסוד נְצוּל אחרים, הן ב"ב [(בני ברית)], כלומר- יהודים] והן איב"ב [(שאינם בני ברית)], כלומר- ערבים]. מצד הלאָמי הציוני אין ליישוב כזה שום תקנה אין להגיע על ידו למטרת יישוב לאומי ציוני..."

אנו בתר הדור הבא אחרים יכלים לומר לכם: אתם בתר חלוצים לא מלאתם את חובתכם... היה עליכם להראות הדרך לצעירים האלה שימשיכו את עבודתכם, ואתם העשיתם זאת? האם לא אתם הייתם הגורמים ליחס שלילי אליכם?..."

אני מודה שעבודה עברית היא קשה להוציא לפועל, ודוקא מפני זה אנו עומדים על זה. היא דורשת קרבנות, אמת, אבל עלינו לברא לנו יישוב עברי לאומי, המון עובד, לכן צריכים אנו בעבודה עברית דוקא. הנכם עומדים על השקפה קפיטליסטית לגמרי... עליכם להסתלק מזה ולחפוף להגיע עמנו לידי הבנה..."

כמו שהדבור היה דבר בלתי טבעי, וגם כעת עדין הוא בלתי טבעי, ובכל זאת בחזקת היד אנו משליטים את השפה העברית בתר שפת הדבור. צריך שיתקבל פרינציפ [(עקרון)] של עבודה עברית..."

⁷ מעובד מתוך: יהושע קניאל, שם, עמ' 111 - 117.

קטע מספר 2 - מזיכרונות אברהם טביב, בן התקופה, על העולים התימנים במושב⁸

"...בשנים הראשונות סבלו אלו העולים [התימנים] בכל עניניהם עד לאין שעור. למה היו הללו דומים באותו זמן, לילד נעזב ברחובות קריה ואין שומע לשונו. בני המושבות עדיין לא היו יודעים לדבר עברית, רק מתי מספר התחילו לדבר קצת ובמבטא האשכנזי, וקשה היה לתימנים להבין במבטא זה שלא ידעוהו לפני כן. צרת הדירות הכבידה אוכפה עליהם עד בלתי נשוא ועבודה לא נמצאה להם, וכשנזדמנה עבודה כל שהיא, היה שכרה ירוד מאד...

קצת מאחינו האשכנזים אנשי המושבות, קלי דעת ולא עליהם האחריות, היו מחרפים אותם, שאינם מבינים דבריהם, וקוראים להם פראים...

על פי השתדלותה של מפלגת 'הפועל הצעיר', שהדריכה את התימנים אל המושבות, המציאו האכרים ב[מושבה] רחובות קצת מרתפים ורפתים [רפתות]] פנויות. התימנים ניקו אותם והכשירום לדירות עראי... עשו להם תנורים קטנים מחביות למים, שבנו עליהן מטיט וצוררות והכשירו לאפיית ריקים כמו של תימן... בשנת תרע"ב אחרי שבאו הקבוצות השניות נתנה הקרן הקיימת לישראל דעתה ליישוב התימנים וקנתה חלקות אדמה קטנות על יד המושבות כדי דונם אחד למשפחה, ובגליל שני דונם, וחלקה חשובה בשביל מחנה יהודה, שהיא היסוד למושב מחנה יהודה..."

קטע מספר 3 – עורך עיתון "החבצלת", ישראל דב פרומקין, בדברים שפורסמו בעיתון⁹

"...רבים מאחינו יושבי תימן עזבו מרוב התלאות אשר יסבלו משכניהם, את עריהם ובתיהם וילכו לגור באשר ימצאו. משפחות אחדות [מתוכם] באו ירושלימה... בסך הכול הנם עתה פה כמאתיים נפשות וכולם עניים ואביונים נודדים ללחם. עדת הספרדים הי"ו [ה' יחיים ויקיימם] מתנכרת להם ולא תתמכם [תתמוך בהם] מקופת הכולל גם בתמיכה הקטנה אשר תתמוך מדי שנה בשנה את ענייה. ואחינו האשכנזים הי"ו, אם כי לא יקפצו ידם מעזרם יכולתם לטובתם, אבל אין הקומץ משביע ואף כי בעת הזאת, אשר רבים מאוד מפליטי רוסיה [רוסיה] דורשים עזר וסעד, לכן נורא מאוד מצב אחינו האלה, ומעמקי לבבינו נחלה את נדיבי עמנו וגבאי צדקות הי"ו להטות אזניהם לדברי הרב יוסף בן מסעוד מורה אחינו אלה ולתקנתו אשר שלח אלינו להדפיסה והיא:

זאת הודעה לחכמים ולגיבורים... דעו לכם כי אנחנו אנשי תימן [אשר מה] עיר צנעא... משוטטים ברחובות ובשווקים [בירושלים] מושלכים בחוץ, אין חונן וחומל, אין עזר וסומך, ואין איש מאסף הביתה. נודדים ללחם איה בעירום ובחסר כל... ומי שנדבו לבו לרחם על מאנין תבירין הקב"ה [הקדוש ברוך הוא] ישלח קומץ של ברכה אל יד הגזבר הנאמן של ק"ק [קהילת קודש] המערביים [יוצאי צפון אפריקה]..."

קטע מספר 4 - עיתון "הצבי" על העדות ביישוב הישן¹⁰

"...הגדולה בצרות היהודים בכל מקום שהם כי אין אחדות ביניהם, ושבעתיים ירע הדבר הזה ליהודים בארץ ישראל. שתי קהילות פה הספרדים והאשכנזים והן נבדלות אשה מרעותה לא במנהגים חיצוניים לבד כי גם בדרכי החיים ורגשי הלבב, עד כי כמעט היו לשני עמים... הפרוד הזה עמוק עמוק בלבם ופעולתו הרעה נראה ברגשי הממשלה ועם הארץ [הערבים] נגדנו. כי הם כבר למדו להבדיל בינינו וקראו להספרדים [לספרדים] 'יהודים' והאשכנזים בריה בפני עצמה בעיניהם וקראו לה 'שכנז'..."

⁸ מעובד מתוך: אברהם יערי, שם, עמ' 861 - 882.

⁹ מעובד מתוך: החבצלת, 11.8.1882, עמ' 4.

¹⁰ הצבי, 14.11.1884. עורך: אליעזר בן יהודה.